

ЕЗИКЪТ НА МЕДИИТЕ: ЕЗИКОВО СЪЗНАНИЕ, НОРМА И ГРЕШКА

Мариана ГЕОРГИЕВА

ИБЕ – БАН, България
E-mail: mv.georgieva7@gmail.com

THE LANGUAGE OF THE MEDIA: LANGUAGE CONSCIOUSNESS, NORM AND ERROR

Mariana GEORGIEVA

IBL – BAS, Bulgaria
E-mail: mv.georgieva7@gmail.com

ABSTRACT: The projections of the categories of linguistic consciousness and linguistic personality as prototypes of the power of language in general are sought in the work. The cognitive method is used to analyze the relationship between language consciousness and language personality, on the one hand, and norm and error as a clash of phenomena in the developmental process of language, on the other hand. The power of language is manifested and proved by linguistic media explication and at the same time “regulates” it through language laws and language norms.

The media language refers to developmental processes in the vocabulary of the language. Lexicalization and grammaticalization can be traced and regulated in the direction of enriching the language and its future as a cognitive passport of national identity. The media discourse is a source of non-normative uses that should be prevented; it presupposes modern and up-to-date regulatory mechanisms in the direction of language protection and preservation - again as a cognitive passport of national identity and cultural sovereignty.

The phenomenon for us is the collision of language - speech on the territory of human consciousness as an emanation of cognitive claim and communicative intention, more precisely in their section. Consequently, the problem is the extent to which the linguistic personality has a definite consciousness in terms of linguistic laws in order to present culture in its natural and a priori presentation.

KEYWORDS: language consciousness, the power of language, cognitive claim, communicative intention, a cognitive passport, national identity, grammaticalization

Езикът естествено поставя своя субект в центъра на предметната парадигма на науката. Затова лингвистиката след приемането на антропоцентризма като принцип се развива и в нова посока – на лингвоекологията. Трябва да се отбележи, че защитата е с два вектора – защита на езика от човека и защита на човека от езика. Тази проява на диалектиката не е нито самоволна, нито самоцелна. От една страна, езикът има своите норми и принципи, които осигуряват системно-структурното му единство; от друга страна, „властта на езика“ е основен културоформиращ фактор в цивилизованото общество.

Във всеки език протичат процеси, които изразяват определена регулярност. Доколко тя е постижима, е функция от характеристиката на носителите на езика. Те, представяни като езиково съзнание, „тормозят“ законите на езиковите подсистеми и на взаимовръзката между езиковите равнища (вж. Костомаров, 2015). Оттук следва различната степен на култура на езиковата личност, която всъщност е парадигма от езикови употреби в устна или в писмена форма.

Екстраполацията удобно и логично пренася тържеството на езика в територията на така наречената „четвърта власт“ – територията на публичния дискурс, на колективния субект на езика и на останалите три равнища – действието, разказа и отговорността. Езикът на медиите е експликация на власт. Платон е казал, че няма тиран без софист. (Относително доказателство може да се потърси в хералдиката на Темида – везните и меча. Херменевтиката им доказва властта на езика – везните са символ на равното право да се изказваме, след което се спуска мечът на правосъдието и разсича с реч (*par la parole*) (Рикер, 1996).

Властта на езика и медийният дискурс обаче имат за **предмет** не просто медиаезика, а и неговата роля, която е прототип на общественото съгласие медиите да се определят през компромиса като четвърта позиция в парадигмата на властта като философска категория, чиито експликации преди медиите са законодателната, изпълнителната, съдебната власт.

Всъщност „четвърта власт“ е метафора на властта на езика безспорно в комуникативната му функционалност. Медиадискурсът е тържеството на превъзходството на езика като

информативен ресурс. Няма друга хипотеза за прототипа на етимона „власт“ в метафората – термин на средствата за масова информация. И още нещо може да се прибави тук – парадигмата „власт“. Прототипът на „властта“ като дълбинна семантика на етимона във всички случаи е езикът, словото, текстът. Анализът на езика на медиите не е просто регистрация на езикови явления, в това число и отклонения от нормата и кода. Не е и разностилието като дисонанс в текста на медийните жанрове. Не е и функционалността на жанровата парадигма в медиите. Или не просто и не само това. Това е само част от тематиката на медиалингвистиката и тя си има своето основополагащо значение. Властта на езика се проявява и доказва от езиковата медийна експликация и едновременно я „регулира“ през езиковите закони и езиковите норми.

Наблюденията върху ексерпции от повече от двадесет медии – аудио- и тв медии, печатни и електронни издания, електронни сайтове, интернет комуникация се отнасят до отделните езикови равнища и проявяват отклонения от книжовната норма както в правописа, така и в правописа, към които се присъединява и пунктуацията като култура в синтаксиса.

Единството езиково съзнание – езикова личност – езикова култура – граждански суверенитет (национална сигурност) е в комуникативното сечение на смисъла като огледало на книжовната норма и на кода на езика. Това единство е фон на властта на езика и заедно с това и нейна валидация.

Медийният език реферира развойни процеси в лексиката на езика. Лексикализацията и граматикализацията могат да се проследят и регулират по посока на обогатяване на езика и неговото бъдеще като когнитивен паспорт на националната идентичност. Дискурсът на медиите е източник на ненормативни употреби, които могат да се предотвратят и да предпоставят модерни и актуални регулаторни механизми по посока на защитата и съхраняването на езика – пак като когнитивен паспорт на национална идентичност и културен суверенитет.

Използването на методите на когнитивната лингвистика при анализа на езика на медиите е само едно от доказателствата за интердисциплинарността в науката и за интердисциплинарния подход в нея (Хамидова, 2018, с. 298).

Тезата на Хумболт за въздействието на езика като социално явление над индивида и за съзнателното ползване на езика от индивида, в което се отразява националният дух и се формира неговото мислене, дава основание да прозираме в защитата на езиковата норма отговорност пред обществото и държавата (Гумболдт, 1985).

Интердисциплинарният фокус на диахронията на научните търсения на лингвистиката потвърждава силата на книжовната норма като езиков код, който съхранява философията на езика да моделира и модулира *homo sapiens*-а в когнитивния модел на комуникацията. За нас властта на езика е книжовната норма. Ние смятаме, че нито предметът, нито методите на неофункционалната лингвистика (социолингвистика, психолингвистика, медиалингвистика, еколингвистика и пр.) не могат да противоречат на нормата и кода на езика. Всеки дял на лингвистиката по дефиниция има за предмет в крайна сметка езика, но той притежава философия, спрямо която нормата и кодът са канон. Може да се каже, че системата и структурата на езика като диалектически компоненти не могат да се оборват от нито един дял на лингвистиката, от нито една методология.

В медиите ние регистрираме непрестанно случаи на езикова отговорност и езикова грижа, но не може да се подмине и премълчи, че наред с това в медиите има немалко нарушения на нормата на езика при употребата на неговите единици – както в устната, така и в писмената форма на речта. Т.е. за езика и неговия развой като обогатяване – за бъдещето му, е нужно да се анализират регистрираните отклонения.

На второ място, медиите особено ревностно и с оправдано безпокойство са трибуна на проблемите на езиковата култура на учениците и като ключов проблем на образованието в обучението по български език и литература. Тази тема от медиадискурса се активира и когато се презентират резултатите от изследванията на функционалната грамотност на учениците, която мери PISA, и когато е календарът на външното оценяване за учениците, и естествено, по време на провеждане на държавните зрелостни изпити. Напоследък по-сдържано, но преди години много емоционално се анализираха статистиката и регистърът на езиковите „бисери“ от кандидатстудентските изпити по български език и литература. Тази условна подредба от проблеми, които проявяват както грижата за езика, така и една озадачаваща и – бихме си позволили, упорита „конфликтност“ на езиковото съзнание и езиковата личност като спорна

култура, дава основание да се продължи научното изследване, но във всеки случай не като описание. Няма спор, че и като предписание нещата не са от вчера, но проблемът не е загубил остротата си. Явно е, че предписанията като дефиниране и декларативност не са продуктивен механизъм. Те изглежда не достигат до тази степен, която да активира като модерация езиковото съзнание. Барьерите пред и на езиковото съзнание са предизвикателство пред изследването на властта на езика и езика на „четвъртата власт“ като диалектика на защита и обновяване, като параметри на неговото функционално бъдеще.

Академичната „камбана“ за масовите грешки в речта на съвременната българска интелигенция дава право да прецизираме проблема по корелацията език – реч. Нека да държим сметка дали и колко речта като комуникативна проекция на езиковата употреба е верификатор на езика. Имаме ли научно основание да се доверим на речевата експликация като представителна извадка за езиковата единица в едно от равнищата на системата и структурата на феномена, който експлицира нашето мислене на *homo sapiens*?

Езикът като един от елементите в диадата мислене – език, зад която е съзнанието като човешка потенция за когниция, придава квалификационност на това съзнание именно и заради диалектиката на тази диада. Взаимовръзката мислене – език е функция с две валенции. Езикът като средство за когниция и комуникация представя мисленето ни, но едновременно и го развива – моделира и модулира. Владенето на езика предпоставя и създава правилно мислене и интелигентен когнитивно извисен и комуникативен културен *homo sapiens*. Когнитивната претенция и комуникативната функционалност поддържат и развиват, разбира се, езика. Техният комплекс като продукт е езиковото съзнание. Комуникативната функционалност като вербализирана проекция е речта. Несъответствието на речта с езика – като негова употреба – от гледна точка на неговите закони, е грешката. В зависимост от равнището, грешката може да бъде фонетична, лексикална, граматична – морфологична и синтактична (и пунктуационна), и стилистична – функционално-дискурсна. Онова, което се регистрира в годините и провокира дори футуристични опити, е **грешката**.

Феноменът за нас е сблъсъкът език – реч на територията на човешкото съзнание като еманация на когнитивната претенция и комуникативната интенция, по-точно в тяхното сечение. Екстраполирано трябва да се продължи, че проблемът е доколко езиковата личност притежава категорично по отношение на езиковите закони съзнание, за да постига култура в неговата естествена и априори презентация. Комуникативната функционалност на езиковата единица – речта като нейна употреба, е следствие от езиковата ресурсност на съзнанието. Разбира се, че съзнанието през рефлексивността се развива от когнитивния ръст на езиковата личност, но само ако езикът е нормативен, със законово постигнат когнитивен код. Съзнанието може да рефлектира през езиковия код заради взаимовръзката мислене – език. Тук трябва да продължим – в парадигмата мислене – език – реч. Ние смятаме, че това е естественият ред на парадигмата, съзнанието е рефлексивно за езика и за езиковия модел, тъй като той е контактен с мисленето като негова (на съзнанието) потенция. Речта не може да влияе директно, не може да „атакува“ до промяна съзнанието. В импликацията „мисъл“ не проникват пряко речевите единици – търсим съответствието назад в екстраполацията език – реч. Посоката е права, така да се каже. Езикът моделира мисленето, а оттам – и съзнанието. Речта – не. Затова не е възможно като научна воля да се нормативизират „масовите“ грешки, както се двоуми А. Ефтимова например (Ефтимова, 2020).

Ние смятаме, че не е научно обосновано с модерните методи в съвременната лингвистика на XXI в. честотността и социологическата валидация да атакуват законите на езика като система и структура. Нито една солидарност – научна, социологическа, медийна, социална, не може да бъде по-силна и да стои по-високо от диалектиката на езика и неговите единици и модели. Това би означавало да се пробие неговата системно-структурна основа, т.е. да се разруши. Разрушението означава унищожаване на феномена. Това не е възможно. Векторът е друг. Иманентността на феномена и „агресията“ на „сгрешената“, ненормативна реч са причината за разрушена ценностна система на националния характер, за нестабилна национална идентичност, за понижено гражданско съзнание като облигация на културата обаче на езиковата личност. Това на практика е резултатът от компромиса с езиковата грешка в речта като комуникативна активност и функционалност. Логиката на езика като феномен и посоката на позицията му в парадигма е повече от закон. Това е канон. Това е библия на човешкото съзнание.

Така може да се обясни съпротивлението, заради което футурологията от края на миналия и началото на настоящия век си остава в режим на хипотеза и не може да се превърне в езикова реалност. Ние трябва да се съобразяваме с философията на езика преди каквито и да са ресурси на методология и научни авторитети. Затова смятаме, че тезата на Ст. Буров за наддиалектна норма в две регионални измерения е алогична и безперспективна по принцип (Буров, 2012).

Езикът не допуска амбиции в реверсивен режим. Генеалогията на нормата трябва да ни служи като ориентир. Нормата е технологията, която осигурява книжовния език като наддиалектно образование. Не може да има норма, с която да снемем норма, за да отидем отново в парадигмата на диалекта. Не може да се сегрегира национална идентичност като фонова (ценностна) импликация на езика – негов прототип. Реверсивността е допустима посока на езикова технология като процесуалност, развой само на равнището на лексиката – в семантиката и в думата като нейна експликация и вербализация.

Да преодолеем нормата и да валидираме езиковите грешки в граматиката, т.е. по отношение не на системата, а на структурата на езика като подменена свобода на речта, означава да посягаме на езиковото съзнание и да рушим невидимо националната идентичност. Премоделираното през валидираната до норма речева грешка колективно езиково съзнание е разрушена националност и дебалансирано общество. Тук трябва да заявим отговорно, че не забравяме и за футурологията като част от научното знание, но държим на конструктивното сечение между футурология, социолингвистика, езикова култура и еколингвистика например.

Освен това е важно да не се забравя корелацията правоговор – правопис. Не бива да се мисли за тези два феномена като за „плаващи пясъци“. Тук изследването на колегите от Секцията по съвременен български език в ИБЕ „Проф. Любомир Андрейчин“ по проекта за нормативните нагласи най-категорично ще очертае разделителните линии. С други думи, когато се опитваме да прогнозираме или пък да актуализираме норми, ние трябва да не забравяме генеалогията, формата на езикова употреба и философията на езика като ценностен феномен. За сравнение може да се ползва препратката с консерватизма на правописа в английски и във френски език.

Т.е. демокрацията като властови феномен едва ли съответно може да бъде репликирана с демократизация на езика. Отново подчертаваме, че посоката не може да е обратна, защото езикът е първенстващ феномен в отношението му към, с държавността. Възможно е демократизацията да се разполага като конотативен ресурс, но той е присъщ на лексикално равнище и като стилистика.

Тук веднага следва да се направи уговорка. Правоговорът и правописът в срещата си в медийния дискурс могат да определят проблемите на книжовната норма като предмет на интердисциплинарен изследователски подход с модерна методологическа рамка. Това се отнася обаче до равнищата, които представят структурата на езика, неговата генеалогия. Разбира се, че в случаите, които се разполагат в периферията на тази структура, каквото например смятаме, че е дискутираното двойствено като разполагане в правоговора и правописа окончание за 1 л., ед. ч. на глаголите от 1 и 2 спрежение (-ме) – правоговорна грешка, но едва ли и правописна (съвсем не се изключва регистрацията и в писмена форма), можем да анализираме когнитивната допустимост на дублетността като относителен компромис с нормата. Т.е. дори дублетността в такива случаи трябва да се изследва методологически актуално и да се регулира нейната правомерност по посока на развоя като обогатяване и бъдеще на езика и неговата ресурсност.

Когато става въпрос за лексикални употреби като експликативна представителност на обогатена когнитивна компетентност, като речникова перспектива, то неологизмите следва да се изследват на основата на езиковите закони.

Но когато езиковите употреби, които представят структурата на езиковата единица като граматична характеристика и вербализация на мисълта като прототип на комуникативно релевантен минимум, престъпват нормата, това не е просто грешка, а разрушаване на езиковото съзнание в сегмент от неговия модел на мислене и е обречено по силата на езиковите закони като дискредитиране на информативно-комуникативната значимост. С други думи, анулира се словото. Властта на езика остава като аксиома и силата на словото се срива до „самотното“ и безцелно значение на думите. Медийният дискурс обаче като етимон и като релевантност е слово с власт – както в устна, така и в писмена форма:

„Отпорът срещу простацината е новото дисидентство в България“ (*Дъното отдолу*, Медиапул, 3 юни 2018, Веселина Седларска)¹.

„Дисидентството“ е прототипът на грижата ни за езика, а десемантизирането на „дисидентството“ в текста на В. Седларска трябва да е задача на научноизследователската стойност на всеки анализ. Езиковото съзнание трябва да притежава култура на риторика, която опровергава, че „запетаята и пълният член са по-страшни от пандемия“ (*Запетаята и пълният член са по-страшни от пандемия ...*, Диян Божидаров, в. Сега, 23 май 2020 г.)².

Грешките не са провокация спрямо нормата и път към нейната ревизия. Властта на езика е и в това.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Буров, Ст. (2012)** Две норми на българската устна книжовна реч. // *Електронно списание LiterNet*, 07.11.2012, № 11 (156). <<https://litenet.bg/publish28/stoian-burov/dve-normi.htm>> (Burov, St. Dve normi na balgarskata ustna knizhovna rech. // *Elektronno spisanie LiterNet*, 07.11.2012, N11 (156) <<https://litenet.bg/publish28/stoian-burov/dve-normi.htm>>).
- Гумбольдт, В. фон (1985)** Язык и философия культуры. М.: Прогресс. (*Gumboldt, V. fon Iazyk I filosofia kulturey*. M: Progress.)
- Ефимова, А. (2020)** Масовите отклонения от книжовноезиковите норми в медиите – грешки или нови норми. // *Медии и език. Електронно списание за научни изследвания по медиен език*. 26.01.2020. Бр. 7. <http://medialinguistics.com/2020/01/26/common-deviations-from-the-literary-norms/>. (Eftimova, A. Masovite odkloneniya ot knizhovnoezikovite normi v mediate – greshki ili novi normi. // *Medii i ezik. Elektronno spisanie za nauchni izsledvaniya po medien ezik*. 26.01.2020. br.7. <<http://medialinguistics.com/2020/01/26/common-deviations-from-the-literary-norms/>>)
- Костомаров, В. Г. (2015)** Язык текущего момента: понятие правильности. Санкт-Петербург: Златоуст. (*Kostomarov, V. G. Iazyk tekushchego momenta: poniatie pravilnosti*. Sankt-Peterburg: Zlatoust.)
- Рикер, П. (1996)** Торжество языка над насиллием. Герменевтический подход к философии права // *Вопросы философии*, №4, с. 32 – 34. (*Riker, P. Torzhestvo iazyka nad nasiliem. Germenevticheskii podkhod k filosofii prava*. // *Voprosy filosofii*, N4, s. 32 – 34)
- Хамидова, А. Х. (2018)** Медиалингвистика: новая парадигма в изучении языка СМИ. // *Вестник МГЛУ. Гуманитарные науки*. Вып. 1 (789) с. 294 – 298 (*Khamidova, A. Medialingvistika: novaia paradigma v izuchenii iazyka*. // *Vestnik MGLU. Gumanitarnye nauki*. Вып. 1(789), s. 294 – 298).

¹ *Дъното отдолу*, Медиапул, 3 юни 2018, Веселина Седларска. <https://www.mediapool.bg/danoto-otdolu-news279799.html>

² *Запетаята и пълният член са по-страшни от пандемия ...*, Диян Божидаров, в. Сега, 23 май 2020 г. <https://www.segabg.com/category-observer/zapetayata-i-pulniyat-chlen-sa-po-strashni-pandemiya>